

Better Late or Never?

פרשת בלק, תשע"ז

(1) במדבר (בלק) – פרק כב, פסוקים ה-ו

ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל בְּלָעַם בֶּן בְּעֹר פְּתוּרָה אֲשֶׁר עַל הַנְּהָר אֲרָץ בְּנֵי עַמּוֹ לְקָרָא לוֹ: לֵאמֹר, הֲנֵה עִם יִצְאָא מִמִּצְרַיִם הֲנֵה כָּסֶה אֶת-עֵינֵי הָאָרֶץ, וְהוּא יֹשֵׁב, מִמְּלִי. וַיַּעַתְה לָכֶּה נָא אֶרֶץ לִי אֶת הָעַם הַזֶּה, כִּי עֲצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נִפְחֶה בּוֹ, וְאֶגְרָשְׁנּוּ מִן-הָאָרֶץ: כִּי יִדְעַתִּי אֶת אֲשֶׁר תִּבְרָךְ מִבְּרָךְ, וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאָר.

(2) במדבר (בלק) – פרק כג, פסוקים א-ה

א וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל בְּלָק, בְּנֵה לִי בָזָה שְׂבָעָה מִזִּבְחֹת; וְהִכֹּן לִי בָזָה, שְׂבָעָה פָּרִים וְשְׂבָעָה אֵילִים. ב וַיַּעַשׂ בְּלָק, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּלָעַם; וַיַּעַל בְּלָק וּבְלָעַם פָּר וְאֵיל, בַּמִּזְבֵּחַ. ג וַיֹּאמֶר בְּלָעַם לְבְלָק, הֲתִיַּצֵּב עַל-עַלְתֶּךָ, וְאֵלֶכָה אוּלַי יִקְרָה ד' לְקִרְאֹתִי, וְדַבֵּר מִה יִרְאֵנִי וְהִגְדַּתִּי לָךְ; וַיִּלְךְ שָׁפִי. ד וַיִּקְרַ אֱלֹקִים אֶל בְּלָעַם; וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אֶת-שְׂבָעַת הַמִּזְבְּחֹת עֲרַכְתִּי, וְאֶעַל פָּר וְאֵיל, בַּמִּזְבֵּחַ. ה וַיִּשֶׂם ד' דָּבָר בְּפִי בְלָעַם; וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בְּלָק וְכֹה תִדְבֹר.

(3) רש"י (שם, פסוק ד)

וַיִּקְרַ - לשון עראי, לשון גנאי, לשון טומאת קרי, כלומר בקושי ובבזיון, ולא היה נגלה עליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל.

(4) מסכת ברכות דף ז.

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: מנין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו? דכתיב: "פְּנֵי יִלְכוּ וְהִנְחֹתִי לָךְ" (שמות לג, יד); אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא? אין, דתניא: "וְאֶל-זַעַם בְּכָל יוֹם" (תהלים ז, יב). וכמה זעמו? רגע. וכמה רגע? אחד מחמשת רבוא ושמנת אלפים ושמנה מאות ושמנים ושמנה בשעה (1/58,888), וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה: "וַיִּדְעַ דְּעַת עֲלִיוֹן" (במדבר כד, טז). השתא דעת בהמתו לא הוה ידע - דעת עליון הוה ידע? אלא: מלמד, שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל: " עַמִּי זָכַר נָא מַה יַּעַץ בְּלָק מִלֶּךְ מוֹאָב וּגְוִ" (מיכה ו, ה). מאי "לְמַעַן דְּעַת צְדָקוֹת ד'" (מיכה ו, ה)? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט; והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: "מַה אֶקָּב לֹא קָבָה אֶל-ל; וּמַה אֶזְעַם, לֹא זַעַם ד'" (במדבר כג, ח), מלמד, שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו? רגע. וכמה רגע? אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח? שנאמר: "כִּי רָגַע בְּאֶפֶס חַיִּים בְּרָצוֹנוֹ" (תהלים ל, ו). ואי בעית אימא, מהכא: "חֲבִי כִמְעַט רָגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם" (ישעיהו כו, כ).

(5) תוספות (שם)

שאלמלי כעסתי לא נשתייר וכו'. ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע? יש לומר כלם¹. אי נמי: מאחר שהיה מתחיל קללתו באותה שעה היה מזיק אפילו לאחר כן.

(6) משנה ברורה – סימן רלג [זמן תפלת המנחה], ס"ק יז

...ודע דאף שמהמחבר והרמ"א משמע דלדידן דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפי' אחר שקיעה עד סמוך לצ"ה, יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם שקיעת החמה. ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא, דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעינינו, ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור, ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה

¹ עיין בתוספות מסכת ע"ז דף ד: ד"ה רגע כמימרא, וז"ל: ואי"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת? ויש לומר היה אומר כלם והקב"ה הפכו ואמר מלך כדכתיב "ותרועת מלך בוי" (במדבר כג)... עיין שם.

קודם צה"כ [אך כל מה שיכול להקדים מחוייב להקדים כדי שלא יכנס בספק בין השמשות אכן אם כבר נראו כוכבים כבר עבר זמן מנחה בודאי דזהו סימן ללילה כמבואר כ"ז בסימן רצ"ג ע"ש במ"ב ובה"ל] אך כ"ז בדיעבד ושעת הדחק גדול אבל לכתחלה בודאי אין לאחר זמן המנחה עד אחר שקיעה, וכ"ש שיש ליזהר מאד שלא לאחר עד סמוך לצאת הכוכבים, וכבר אחז"ל במערבא לייטי אמאן דמצלי עם דמדומי חמה דלמא מטרפא ליה שעתא.

7) שו"ת יחווה דעת – חלק ה, סימן כב (ר' עובדי' יוסף זצ"ל)

שאלה: צבור שמתפללים מנחה לאחר שקיעת החמה, האם בכל זאת יש להתפלל עמהם תפלה בצבור, או עדיף יותר להתפלל ביחיד קודם שקיעת החמה, שהיא תפלה בזמנה לכל הדעות?
בסיכום: מצוה מן המובחר להתפלל מנחה מבעוד יום לפני שקיעת השמש, ובצבור, ומכל מקום אם שהו מלהתפלל מנחה והמתינו למנוח כדי להתפלל בצבור, רשאים להתפלל גם אחר שקיעת השמש, בתוך שיעור מהלך שלשת רבעי מיל, שהם שלש עשרה דקות וחצי בשעות זמניות, ומוטב להתפלל בצבור גם לאחר השקיעה, מלהתפלל יחיד קודם שקיעה, שתפלת הצבור נשמעת ומתקבלת תמיד לפני הקדוש ברוך הוא. (וכמבואר בברכות ח ע"ב ובתענית ח ע"א ובכמה מקומות).

8) שו"ת ארץ צבי – חלק א, סימן קכא (ר' ארי' צבי פרומר זצ"ל הי"ד) [1884-1943]²

ואמנם ש"ס מקום למהג הזה ע"פ שהגיד יהודי הק' מפסיסחא ז"ל למוד זכות על המתחיל להתפלל בזמן חפנה אף שנמשך אחר הזמן חשוב כאלו התפלל כל התפלה בזמנה מדברי החוס' ברכות ז' ד"ה שאלמלי דאס התחיל לקלל צאוחו רנע אף שנמר אח"כ מו"ק וכס"כ צמדה טובה מרובה דאס התחיל להתפלל בזמן תפלה וגמר אח"כ דחשיב כאלו התפלל כל השמו"ע בזמנה פכדה"ק וככה הוא בני"ד. מ"מ ק' גמה לט להכניס עלמנו צפרלה

9) שלחן ערוך – אורח חיים, סימן תרצ"ה [דיני סעודת פורים]

סעיף א - הגה: מצוה להרבות בסעודת פורים (טור); ובסעודה אחת יוצאים (מרדכי ספ"ק).
סעודת פורים שעשאה בלילה, לא יצא ידי חובתו. הגה: ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה. (תשובת מהרי"ב).

סעיף ב - חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.
הגה: וי"א דא"צ להשתכר כל כך, אלא שישתה יותר מלימודו (כל בו) וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. (מהרי"ל). ואחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוין לבו לשמים...
ונוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה, וערבית יתפללו בלילה. ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול; ה' רוב הסעודה צריכה להיות ביום (מנהגים), ולא כמו שנוהגין: להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה הוא ליל ט"ו...

סעיף ג - אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ; ואם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה, אומר: על הנסים, דבתר תחלת סעודה אזלינן; ויש מי שאומר שאין לאומרו, ונוהגין כסברא ראשונה).

10) מסכת ראש השנה דף כה: (ועיין בחידושי רשב"א ופני יהושע)
מתני' ראוהו בית דין וכל ישראל, נחקרו העדים ולא הספיקו לומר "מקודש" עד שחשיכה, הרי זה מעובר...

גמ' למה לי למיתנא "ראוהו בית דין וכל ישראל"? איצטריך סד"א הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל איפרסמא לה ולא ליעברוה, קמ"ל.
 וכיון דתנא ליה "ראוהו ב"ד וכל ישראל", "נחקרו העדים" למה לי? ה"ק א"נ נחקרו העדים ולא הספיקו לומר "מקודש" עד שחשיכה, הרי זה מעובר.
 וכיון דתנא "עד שחשיכה הרי זה מעובר" למה לי למיתנייה חקירת העדים כלל? איצטריך סד"א תיהוי חקירת עדים כתחילת דין, ומקודש מקודש כגמר דין, ולקדשי בליליא מידי דהוה אדיני ממונות, דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה, הכא נמי מקדשין בליליא, קמ"ל. ואימא הכי נמי? אמר קרא "כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב" (תהלים פא, ה) אימת הוי חק? בגמר דין, וקא קרי ליה רחמנא "משפט", מה משפט ביום אף הכא נמי ביום.

11) ערוך השלחן – סימן קי, סעיף ה

ודע שיש מי שאומר דכשהשעה עוברת יתפלל הבינונו [מג"א סק"א בשם כנה"ג] ומזה נראה דס"ל דאם התחיל בתפלה קודם גמר הזמן של תפלה ונמשכה עד אחר הזמן לא מקרי שהתפלל בזמנו דהא ודאי כונתו שעתה עדיין לא עבר הזמן דאלי"כ מאי נ"מ ולכן ס"ל שיתפלל הבינונו ויסיים בתוך הזמן אבל כל הי"ח ברכות יסיים אחר הזמן. ולענ"ד נראה מתוס' ברכות [ז'. בד"ה שאלמלי] דהולכין אחר ההתחלה ואם התחיל בזמן תפלה מקרי תפלה בזמנה אע"פ שמסיימה לאחר הזמן ע"ש:

12) מסכת עירובין דף נד.

אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, חטוף ואכול חטוף ואישתי, דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי.

13) רש"י (שם)

חטוף אכול - אם יש לך ממון להנות עצמך אל תמתין עד למחר שמא תמות ושוב אין לך הנאה:

14) שפת אמת (שם)

שם בגמ' חטוף ואכול, עי' פי' רש"י, וי"ל עוד הפי' שלא ידקדק מה שימצא יאכל ולא לאבד הזמן בעוה"ז דכהלולא דמיא:

15) שם עולם - חלק א, פרק יט [בנו יבואר מטרת ביאת האדם לעוה"ז] (ה"חפץ חיים" זצ"ל)

הנה כאשר נתבונן היטב את מצב האדם בעוה"ז נמצא שעיקר מצבו הוא לעבודת ה' כמו שכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו אף יצרתיו אף עשיתיו; כלל בזה הכתוב כל היצורים שבכל העולמים, כי באמת האדם אף שנשמתו מתלבשת בחומר אשר לוקח מן האדמה נברא גם כן לעבודת ה' כמו המלאך אשר בשמי השמים. והענין הוא דמלכותא דרקיעא הוא כעין מלכותא דארעא יש שעבודתם בעיר המלוכה גופא ויש שנשלחו מעיר המלוכה למדינה רחוקה בקצה העולם כמו אצל ים הקרח וכדומה שיכבשו שם המדינה ויכניסוה תחת רשות המלך ומחמת זה מוכרחים להתלבש שם במלבושים חמים ועבים הנאותים לאותו מקום ואחר שישתלמו פעולתם כפי רצון המלך בשלימות חוזרים ונוסעים לעיר המלוכה בשמחה ופושטים מעליהם המלבושים הגסים שנתלבשו לצורך אותו המקום והמלך מלביש אותם במלבושי כבוד כל אחד לפי מעלתו. וכן הוא בענינו בין המלאכים ובין נשמת האדם כולם הם ברואים רוחנים שבראם הש"י לכבודו ולעבודתו אלא שהמלאכים מקום עבודתם בשמים אשר שם הוא מעון קדשו, והנשמות מקום עבודתן בעולם הגשמי שהוא בארץ וממילא מוכרחים להתלבש על אותה העת גם כן בלבוש גשמי השייך לאותו המקום ואחר שהשתלם פעולתו וחוזר לאותו המקום שלוקח משם, פושט המלבושים הגסים מעליו שהוא החומר ומתלבש במלבושי הוד והדר הנעשים מהמצות כדי שיוכל לעמוד שם לפני המלך הכבוד להתענג מזיו שכינתו. נמצא דבין המלאך ובין נשמת האדם הכל ענין אחד הוא אחר

שהשלים האדם פעולתו כראוי בעולם העשיה. והרבה מחכמי ישראל סוברים שהאדם גדול מהמלאך אחר שהשלים פעולתו.

ואך בזה יש חילוק ביניהם: שהמלאך נברא בתחלה במעלת קדוש שהוא קדוש ונורא בעת תחלת בריאתו, וכמו שאנו אומרים בכל יום תתברך צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים. לא כן האדם בעת תחלת בריאתו אינו במדרגה זה כלל להיות מלאך קדוש ה', ורק על ידי זכירת כל המצוות וקיומם נתקדש לה'. וכשיבוא אחר כן לעולם העליון הוא במדרגת המלאכים הקדושים וכמו דכתיב "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלקיכם" ... וכמו שנשמע על הגר"א ז"ל שהיה בוכה לפני פטירתו ואמר לו מה הוא בוכה והשיב כמה יקר הוא העולם הזה שיכול להשיג בה כל מה שרוצה מן התורה ומן המצוות אבל בעולם הבא אפילו אם יתן כל העולם הבא שלו שיניחוהו לקיים שום מצוה אחת אין רשות לזה אבל בעולם הזה במטבע קטנה יכול להשיג מצוה שיכול לראות פני השכינה ושאלוהו במה? והשיב בציצית, שאמרו חז"ל שכל הזהיר בה זוכה ורואה פני שכינה ושמעתי בשם הגר"א ז"ל פירוש על מה שאמר דהמע"ה שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב... כן הוא הענין הזה דהע"ה באשר שהוא השיג יקר התורה וערכה ואמר "הנחמדים מזהב ומפז רב וגו'" היה שמח מאד על שהוא רואה שבכל רגע ורגע הוא משתכר כסף וזהב למכביר ברגע זה הוא מוצא תכשיט ששוה מאה דינרין וברגע זה תכשיט ששוה אלף דינרין. כן הוא ממש בלימוד התורה בכל רגע ורגע שהוא לומר ואומר איזה תיבה הוא מקיים מ"ע דאורייתא של לימוד התורה בזה העת הוא לומד מקרא ובזה הוא לומד משנה ובזה הלכות וכן כה"ג לענין קיום המצוות ועבור כל פרט ופרט יש למעלה עונג בפני עצמו אך מגודל השמחה נולד לו תוגה באשר שידע שימי האדם הם קצרים והוא חושב מי יתן שאוכל ללמוד ולחטוף בזו העת אלפים פעמים כזה כי הלא ישאר עוד הרבה והרבה יותר מונח להפקר ממה שלקחתי בידי וכל רעיון זה רמוז בגמרא בקיצור בעירובין נ"ד א"ל שמואל לרב יהודא שינא חטוף ואכול חטוף ושתי דעלמא דאזלינן מניה * כהלולא דמיא אכילה הוא רמז להלכות ושתייה הוא רמז לאגדות שיש בהן סודות התורה שנמשלו ליינן והוא כעין מה שאחז"ל על הפסוק לכו לחמו בלחמי ושתינו בין מסכתי לחמי אלו הלכות ושתינו וכו' אלו אגדות:

16) לקט אמרים – חלק א', עמ' עו-עז (ר' יעקב מאיר שכטר שליט"א)

יש והאדם מתחמק מתפקידיו הרוחניים בטענה כי עתה אינו מסודר ומאורגן, מכמה וכמה עילות וסיבות, תלאות ומצוקות קטנות או גדולות שפוקדים אותו כעת, ובעז"ה כשיסתדר יקח עצמו באופן מוגבר ויחזיר גם את אשר הפסיד בימים שלא היה מסודר.

הנחה זו בטעות יסודה, וכבר אמרו חז"ל חטוף ואכול חטוף ואישתי – דעלמא דאזלינן מיניה כהלולי דמי (עירובין נ"ד). חז"ל בלשון קדשם דייקו "חטוף", שאי אפשר לחכות ולהמתין עד שיגישו בכבוד כי הכלל הוא שעל האדם לחטוף בכל כחו כמה שאפשר גם כשהוא נמצא במצב של שלא כסדר. כי אם ימתין עד שהמצב "יסתדר", יפסיד בינתיים הרבה. וצריכים לשנן זאת היטב, כי העולם הזה בו אנו נמצאים הוא בבחינת כסדר ושלא כסדר, בסוד "אחור וקדם צרתני" (תהלים קל"ט)... וכעין זה מובא בס' אמת ואמונה מהרה"ק מקאצק זי"ע על מאמר חז"ל "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה" – כי אפשר רוצה הקדוש ברוך הוא שתעבדהו כשאינך פנוי, וזהו התיקון המיוחד לך. וזאת הכונה: שמא רצון הבורא שתמליכהו בעת אשר "לא תפנה"...

17) מסכת עבודה זרה דף ט. (וכן במסכת סנהדרין דף צז).

תנא דבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי העולם, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן.

18) Ecstasy for the Soul (Part I) pg 85-86³ - Some people were somewhat upset by R' Shlomo's almost-perfect record of being late for everything, and, in his holy and unique way of relieving tension he smilingly remarked, "My sweetest friends, I know that I'm constantly late, but I just don't want to put Mashiach to shame."

³ Uplifting Sayings, Stories and Teaching of R' Shlomo Carlebach